

På besök i svenska förskolerektors kontroversiella rum

Anna Rantala*, Björn Ahlström, Ulf Leo, Pär Poromaa Isling & Magnus Larsson
Umeå universitet, Sverige

*Korrespondens: Anna Rantala, e-post: anna.rantala@umu.se

Sammanfattning

Fokus för denna studie är svenska förskolerektors kontroversiella frågor, ett hittills obeforskat område. Syftet är att synliggöra några av de kontroversiella frågor som rektorer i förskolor hanterar i sin vardag med ambitionen att öka kunskapen om förskolerektors ledarskap. Studien har en explorativ ansats och den teoretiska utgångspunkten grundas i begreppet dilemmatiska rum vilket vidareutvecklats till kontroversiella rum i artikeln. Vi menar att kontroversiella frågor är konstruerade i en specifik social kontext vilket påverkar hur rektorer positionerar sig. I analysen synliggörs hur de kontroversiella rummen är konstituerade. Resultatet grundas i sju semistrukturerade intervjuer. I resultatet synliggörs hur rektorerna behöver navigera i tre olika kontroversiella rum i relation till lojalitet, ledning och värden. Rektors kontroversiella rum kan ses som ett uttryck för en utmanande position som kräver att man måste ta hänsyn till många intressen i sitt ledarskap. Att dessutom göra det i en verksamhet som präglats av en stark egalitär kultur gör själva ledarskapet till en utmaning. I denna kontext riskerar många ledarhandlingar upplevas som kontroversiella även om det är en naturlig del av att vara rektor.

Nyckelord: dilemman; kontroversiella frågor; ledarskap; positioneringar

Abstract

Visiting the Controversial Space of Swedish Preschool Principals

The focus in this article is on controversial issues through the eyes of Swedish preschool principals. The aim is to make visible some of the controversial issues that principals encounter in their everyday lives, with an ambition to increase knowledge about preschool principals' leadership. The study has an exploratory approach, based on seven semi-structured interviews, and the theoretical starting point is based on the concept of dilemmatic space, which has been further developed into controversial space in this article. We think that controversial issues are constructed in a specific social context, which affects how principals position themselves. The results demonstrate how the principals need to navigate in three different controversial spaces in relation to loyalty, management and values. We can see the principals' controversial spaces as an expression of a challenging position that requires one to take many interests into

account. Doing so in a preschool characterized by a strong egalitarian culture makes leadership a challenge. In this context, many leadership actions risk being perceived as controversial, even if they are a natural part of being a principal.

Keywords: *controversial issues; dilemmas; leadership; positioning*

Gästredaktörer: Karin Hognestad, Marit Bøe, Elin Birgitte Ljunggren, Kari Ludvigsen och Alona Laski

Inledning, syfte och bakgrund

Rektorer i förskolan behöver hantera en rad mer eller mindre svåra frågor i sin vardag. Vissa frågor leder till enkla beslut, andra frågor är dilemman där det inte alltid finns enkla lösningar för alla parter, och en del frågor upplevs som kontroversiella då de väcker starka känslor och skapar spänningar såväl inom den egna verksamheten som i samhället i stort.

Kontroversiella frågor är ofta svåra och belastande att hantera (Huddleston & Kerr, 2017; Kerr & Huddleston, 2016) men det saknas både nationell och internationell forskning om hur rektorer hanterar sådana frågor. I tidigare forskning om kontroversiella frågor i förskola och skola har huvudfokus riktats mot frågor som är särskilt didaktiskt utmanande för lärarna för att de är omstridda och svårhanterliga i samhället och kanske också i en pedagogisk miljö (se t.ex. Bautista et al., 2018; Larsson, 2019; Larsson & Larsson, 2021; Larsson & Lindström, 2020; Sætra, 2019).

Denna studie är inriktad mot vad rektor upplever är kontroversiella frågor i förskolan och vad som kännetecknar dem. Rektorer har ett ansvar att styra och leda förskolan vilket inkluderar att hantera dessa frågor (Huddleston & Kerr, 2017). Det saknas dock forskning kring vilka frågor som upplevs som kontroversiella för rektorer samt begrepp och metoder för att förstå och beskriva dem. Här kommer denna artikel att bidra genom att identifiera och analysera vilka frågor som upplevs kontroversiella och därmed öka förståelsen om rektorers ledarskap i förskolan.

De svenska rektorernas uppdrag regleras i skollagen (SFS 2010:800) där de ges mandat att leda och samordna det pedagogiska arbetet på sin enhet, besluta om enhetens inre organisation samt fördela resurser inom enheten efter barnens olika förutsättningar och behov (SFS 2010:800, 2 kap. 9–10 §§). Rektorer ges stor makt i sitt uppdrag, samtidigt som det i praktiken finns flera möjliga spänningsfält där olika aktörer kan ha synpunkter på hur det pedagogiska arbetet ska ledas, vilken organisation som är den bästa eller hur resurser ska fördelas.

Skollagen föreskriver också att barnets bästa ska vara utgångspunkt i utbildningen (SFS 2010:800, 1 kap., 10 §). Denna paragraf och barnkonventionen (SFS 2018:1197) kräver ofta tolkning av vad som är barnets bästa. I en vanlig tolkning ses barnets bästa som ett öppet koncept där alla aspekter av ett barns liv innefattas (Bernitz, 2020). Barnets bästa står då i samklang med kulturella och moraliska värderingar, och då blir uppfattningen om vad som är barnets bästa beroende av det samhälle som barnet lever i. I denna studie handlar det

om vem som har tolkningsföreträde när kulturella eller moraliska värderingar skiljer sig åt och hur rektorer behöver positionera sig i frågor som rör barnets bästa. Vårdnadshavarna är viktiga aktörer för rektorer och ska ges möjlighet till inflytande över utbildningen och att delta i förskolans kvalitetsarbete (Skolverket, 2018). Svenska förskolerektorer har fått ett tydligare ansvar med skollagen, samtidigt som de för en kamp om ledarskapet i ett korsstryck mellan förskolans och skolans tradition och mellan den statliga formuleringsarenan, den kommunala reformuleringen och den lokala nivån där chefen för förskolan ofta är ensam i genomförandet (Nihlfors et al., 2023).

Denna studie syftar till att synliggöra de frågor som rektorer i förskolan upplever som kontroversiella och som de påverkas av på olika sätt i sin vardag. Mer specifikt är fokus på vilka frågor rektorer beskriver som kontroversiella samt hur de positionerar sig eller blir positionerade i relation till dem. Forskningsfrågorna som besvaras är:

- Vad beskriver rektorer i förskolan är kontroversiella frågor för dem?
- Vad kännetecknar dessa kontroversiella frågor?
- Vilken påverkan har de kontroversiella frågorna på rektors positionering?

Utgångspunkten för studien är en vid och allmän definition av begreppet kontroversiella frågor, som frågor som väcker starka känslor och skapar spänningar såväl inom den egna verksamheten som i samhället i stort. I denna studie är det rektorernas upplevelse av vad som är kontroversiella frågor för dem som är i centrum.

Tidigare forskning

Forskning kring rektor i förskola är relativt anonymt på fältet. Det finns några studier som fokuserar på rektorernas arbete, exempelvis hur rektorernas ansvar och uppdrag omsätts i praktiken (Eriksson et al., 2015), hur rektor förstår undervisningsbegreppet (Hildén et al., 2018) och styr undervisning genom systematiskt kvalitetsarbete (Eriksson et al., 2015; Öqvist & Cervantes, 2018) samt hur rektorer tolkar och omsätter förskollärares ansvar i praktiken (Eriksson et al., 2018). I denna forskning framkommer att det finns en stor variation i förståelse både för rektors uppdrag och ansvar samt hur de tolkar och omsätter läroplanens intentioner i praktiken.

Forskning om rektorer i förskola är inte inriktad på att hur de upplever eller hanterar kontroversiella frågor men det finns studier inom angränsande områden, exempelvis i relation till förskolerektors roll. I studier framkommer att ledarskapet i förskolan kräver att rektorerna intar många, ibland motstridiga roller. Rektor ska både vara pedagogisk och administrativ ledare som kan ha personal- och ekonomiskt ansvar likaväl som de också ibland kan vara kollega med övriga medarbetare och arbeta i barngruppen (Douglass, 2019; Eriksson et al., 2015; Lunneblad & Garvis, 2019; OECD, 2019). Rektorer i förskolan upplever svårigheter

att balansera pedagogiskt ledarskap och chefskap (Arvidsson & Styf, 2021). De har också en önskan om att fungera som en stödjande ledare vilket kan krocka då de också är ytterst ansvarig chef med ansvarsskyldighet gentemot bland annat kommunen och vårdnadshavare (Lunneblad & Garvis, 2019). Exempelvis beskriver Lunneblad och Garvis hur nedskärning i budget kunde förhindra att ett identifierat behov av utveckling av lärandeaktiviteter kunde genomföras. Samtidigt kan en rektor också behöva försvara exempelvis stora gruppstorlekar och antalet utbildad personal inför vårdnadshavare. De visar också på ett spänningsfält och konflikter som kan uppstå mellan rektorer i förskolan, personal och vårdnadshavare i relation till de olika roller som rektorer behöver inta när de hanterar uppdragen att både verka som pedagogisk, administrativ och organisatorisk ledare inom en växande nyliberal kultur i Sverige. Dessa exempel visar att rektorer i förskola behöver positionera sig mellan olika intressen i relation till svåra frågor, dilemman eller kontroversiella frågor.

I forskning fokuseras också förskolerektorers förhållningssätt. De beskrivs arbeta för att skapa och upprätthålla goda relationer med medarbetare (Bøe & Hognestad, 2016; Klevering & McNae, 2018; Rodd, 2013), skapa en kollaborativ kultur (Klevering & McNae, 2018) och bedriva ett omsorgsfullt ledarskap som innehåller mycket humor och småprat och karaktäriseras av en stödjande och omtänksam ledarstil (Bøe & Hognestad, 2016). Hard och Jónsdóttir (2013) menar att detta kan kopplas samman med en stark snällhetsdiskurs grundad i omsorgsetik, vilket kan medföra att man undviker debatter och diskussioner i förskolan. Samtidigt finns ett ökat behov för förskolor och skolor att hantera kontroversiella frågor som kräver diskussioner (Larsson & Lindström, 2020) då samhällsfrågor kopplade till exempelvis segregation, migration, religion och sociala medier eller olika ideologier påverkar rektorer och deras medarbetare i förskolor. Vad som ses och upplevs som kontroversiellt varierar också i olika kontexter. I en studie av Olsson (2022) fokuseras förskolerektorers syn på interkulturalitet och dilemman i undervisningen. Han synliggör fem olika dilemmatiska rum: stödja interkulturalitet kontra upprätthålla svensk kultur, vara öppen för migrantfamiljers värderingar kontra värna svenska grundläggande värderingar, beakta föräldrars förväntningar kontra att kommunicera svensk förskola, vara nyfiken på andras erfarenheter och arv kontra att respektera andras integritet samt stödja flera språk kontra säker kommunikation. Olsson har intervjuat rektorer men fokus ligger på förskollärarnas utmaningar och inte på rektorerna själva i deras ledarroll.

Denna studie kommer att bidra till fältet genom att fokusera rektorernas egna upplevelser av frågor de upplever som kontroversiella och vad som kännetecknar dessa.

Från dilemmatiska till kontroversiella rum

I vår analys av rektorers kontroversiella frågor har vi utgått från det teoretiska begreppet dilemmatiskt rum (dilemmatic space). Vi har dock vidareutvecklat detta begrepp till

något vi valt att beskriva som kontroversiella rum. Utgångspunkten, dilemmatiska rum, är ett begrepp som har sin grund i Honigs (1994) policyforskning och har utvecklats till en begreppsram specifikt för utbildningskontexter av Fransson och Grannäs (2013). Fransson (2012, 2017) beskriver att rektorer (lärare och förskollärare) dagligen behöver hantera en mängd olika komplexa och föränderliga situationer samt ta en mängd beslut i relation till dessa. Hanteringen av sociala relationer och andra situationer görs i relation till normer, värderingar, policy, uppdrag och egna övertygelser men även i relation till upplevda förväntningar från exempelvis medarbetare, kollegor, barn/elever och vårdnadshavare. Detta kan ibland skapa dilemman som behöver hanteras. Vidare menar Fransson (2012) att hantera dilemman är en balansakt där olika val, intressen och spänningar mellan olika mål, krav, förväntningar, värderingar etcetera måste hanteras. Rektorer behöver således navigera i ett gränsland mellan olika krav och förväntningar när de ska hantera olika dilemman men detta menar vi också gäller i relation till kontroversiella frågor i rektorers praktik. Dilemman kan ses som enskilt avgränsade situationer eller händelser som en rektor behöver hantera ibland men med begreppet dilemmatiska rum ges en vidare syn på dilemman som något som hör till vardagspraktiken (Fransson & Grannäs, 2013; Honig, 1994). Dessa dilemmatiska rum beskrivs vara socialt konstruerade utifrån strukturella villkor och relationella aspekter men även utifrån hur individer navigerar och positionerar sig i dessa ytor (Fransson, 2012; Fransson & Grannäs, 2013). Med andra ord kan ett dilemmatiskt rum beskrivas som skapat av olika noder och positioner som relateras till varandra vilka skapar en avgränsning, en yta, som beskriver intressenter, subjekt och anvisningar för ett specifikt fenomen (Fransson, 2017).

Vår vidareutveckling, kontroversiella rum, ska också förstås som konstruerade i en specifik social kontext, i detta fall för rektorer i svenska förskolor. Utifrån vår explorativa ansats och syftet att identifiera vilka kontroversiella frågor rektorer i förskolan beskriver att de har medför att de kontroversiella rummen därmed blir en empirisk fråga, d.v.s. de kontroversiella rummen konstitueras utifrån de svar som rektorerna har gett inom ramen för denna studie. Trots att vi valt att kalla rummen för kontroversiella behöver innehållet inte, enligt definition i inledningen, de facto vara kontroversiella då rummen bildas utifrån vad rektorerna själva upplever som kontroversiella frågor i den egna praktiken. På det sättet kan rektorer utifrån kontextuella förutsättningar bli positionerade i ett rum samtidigt som de måste positionera sig i rummet. Vi tänker att begreppet kontroversiella rum likaväl som dilemmatiska rum (Fransson & Grannäs, 2013) därför ska ses som relationellt och dialektiskt. Detta innebär att det inte bara är rektorerna som positioneras utifrån sina ståndpunkter och sin moraliska positionering utan även i relation till hur olika normer, värderingar, handlingsmönster, beslut, regler, roller och funktioner hänger ihop och positioneras i relation till varandra (Fransson, 2012; Fransson & Grannäs, 2013). Rummets gränser ses således som dynamiska och föränderliga utifrån att exempelvis lagar och regler förändras, nya beslut tas, nya roller införs etcetera.

För att förstå dynamiken i kontroversiella rum blir likaväl som för dilemmatiska rum (Fransson, 2017) begrepp som position, positionering, relation, makt, förhandling, konstruktion och navigering centrala. Hur rektorer navigerar och positionerar eller positioneras i rummet tänker vi påverkar deras ledarskap och deras upplevelse av rektorsyrket. Hur olika rektorer upplever intensiteten och gravitationen i rummet kan variera mellan dem och mellan olika kontroversiella frågor. Dessa variationer beror på individers värderingar, prioriteringar och kunskaper (Fransson & Grannäs, 2013).

Genom ett begrepp som kontroversiella rum blir det således möjligt att analysera och diskutera de kontroversiella frågor som rektorerna lyfter samt vad som kännetecknar desamma. Detta görs genom att synliggöra hur rektorerna beskriver att de navigerar och positionerar eller blir positionerade i rummen vilket i sin tur beskriver hur rummen är konstituerade.

Metod

Dataunderlaget för denna studie bygger på sju semistrukturerade intervjuer (Patton, 2015) med rektorer i förskolan. Dessa sju intervjuer är en del av en större studie med sammanlagt 29 intervjuer med svenska rektorer inom ramen för ett forskningsprojekt som studerar kontroversiella frågor i svenska rektors vardag i förskola, grundskola och gymnasium.

I urvalet för studien har vi eftersträvat en pluralitet för att få utsagor från rektorer verkamma i olika kontexter och med olika förutsättningar. Sex av de intervjuade rektorerna är kvinnor och en är man. De verkar i olika miljöer vad gäller socioekonomisk kontext, landsbygd/stadsmiljö etcetera. Några av de intervjuade rektorerna har arbetat som ledare under en längre tid medan andra var relativt nya i sin tjänst. De två huvudfrågorna i intervjuguiden var: Vilka kontroversiella frågor är viktigast för dig just nu som rektor, och vilka är de kontroversiella frågor som du har haft tidigare? Varje huvudfråga följdes av undersökande frågor som: Varför var det en kontroversiell fråga för dig? Hur hanterade du den här frågan? Vem var inblandad? Vem påverkades av den? På vilket sätt och så vidare. Varje intervju varade mellan en och två timmar.

Alla intervjuer har spelats in och transkriberats ordagrant. Data analyserades med hjälp av konventionell innehållsanalys (Creswell, 2007; Hsieh & Shannon, 2005) med fokus på att tematisera de kontroversiella frågor som rektorerna lyfter för att sedan kunna analysera vad som kännetecknar desamma. En konventionell innehållsanalys bygger inte på färdiga teman eller teorier utan respondenternas svar har genererat teman (Hsieh & Shannon, 2005). Vi utgår inte från någon teoretisk definition av kontroversiella frågor i analysen, det som upplevs kontroversiellt av rektorerna anses som kontroversiellt i denna artikel.

Kodningen genomfördes genom att forskare i forskningsgruppen läste genom transkripten explorativt för att skapa en helhetsbild av intervjuerna (Hsieh & Shannon, 2005). Vid en andra genomläsning kodades materialet grovt utifrån teman som relaterar till upplevda kontroversiella frågor. I nästa steg grupperades kluster av koder till övergripande teman som extraherats från intervjuerna, rektorers kontroversiella rum (Creswell, 2007). Dessa kontroversiella rum är med andra ord kopplade till kluster av subteman som i sin tur konstruerar rummet (Hsieh & Shannon, 2005).

Kodningen resulterade i tre kontroversiella rum inom vilka rektorerna positioneras och ses navigera. Dessa är: *lojalitet*, *ledning* och *värden* (se fördelning i tabell 1).

Tabell 1. Fördelning av kontroversiella frågor i kontroversiella rum

Rektorers kontroversiella rum	Uttryckta kontroversiella frågor	Antal
Lojalitet som kontroversiellt rum	Delaktighet och inflytande	13
	Mellan olika aktörer	11
	Professionella normer	10
Ledning som kontroversiellt rum	Chefskap	6
	Ansvarsfrågor	6
	Målkonflikter	3
Värden som kontroversiellt rum	Värderingar och åsikter	4
	Svåra samtal	2

Resultat och analys

När detta arbete inleddes är ett rimligt antagande att de kontroversiella frågor som beskrivs av rektorer skulle samspela med den definition av kontroversiella frågor (att de väcker starka känslor och skapar spänningar såväl inom den egna verksamheten som i samhället i stort) som studien utgått ifrån. Den bild som framkommer visar dock att de frågor som rör normer och värden (t.ex. sexualitet, religion, genus) är nedtonade i vårt resultat. Däremot lyfts både lojalitet och ledning som rum där rektorerna till synes behöver navigera och positionera sig eller att de beskrivs bli positionerade när de hanterar frågorna. Nedan beskrivs rummen och de kontroversiella frågor som ligger till grund för hur rummet konstituerar sig utifrån storleksordning, där vi börjar med det största rummet *lojalitet*, övergår därefter till *ledning* och avslutar med det minsta rummet som handlar om *värden* som kontroversiellt rum.

Lojalitet som kontroversiellt rum

Det största rummet som synliggörs empiriskt är lojalitet som kontroversiellt rum. I detta rum tematiseras mer än hälften av alla kontroversiella frågor som rektorerna lyfter. Rektorerna beskriver kontroversiella frågor som handlar om lojalitet *mellan olika aktörer* i relation till *delaktighet/inflytande* och *professionella normer*.

Delaktighet och inflytande

De flesta av de kontroversiella frågor som rektorerna lyfter handlar om möjligheten att vara delaktig och ha inflytande. Här handlar de flesta kontroversiella frågor om vårdnadshavares möjlighet att bestämma över sina barn när de är i förskolan eller om det är personalen som ska styra över hur de ska utforma verksamheten, deras egna förhållningssätt och barnens behov. Områden som berörs handlar om huruvida vårdnadshavarna ska kunna påverka hur personalen agerar gentemot barnen, exempelvis om de ska kunna ge barnen tillsägelser eller inte, hur förskolan är organiserad, hur de ska fira olika traditioner, till exempel lucia, eller var de ska hämta och lämna sina barn. En rektor beskriver till exempel att de har tagit ett beslut att vårdnadshavare endast får hämta och lämna på utegården vilket har väckt mycket känslor hos dem. Ett annat exempel handlar om vem som ska styra över barns behov av vila. En rektor beskriver:

Kalle är två år, men han får faktiskt inte vila på förskolan längre. Då kan han inte somna på kvällen. Den blir lite knepig, alltså den har vi ganska ofta, eller de som bara ska sova en halvtimme, så [...] vi har gått ut på våra enheter för att möta den, att på våra förskolor så vilar man. Alla barn behöver någon form av vila. Somnar man så är det okej att somna. Vi är ganska tydliga med det [...] på olika sätt. Men den kan bli kontroversiell (Rektor 3).

Citatet ovan synliggör att personalens normer kring barns behov av vila i förskolan och deras utformning av verksamheten är det som får styra i denna fråga och vårdnadshavarna får anpassa sig därefter. I denna fråga positionerar sig rektor således på medarbetarnas sida genom att de får avgöra barns behov av vila och vårdnadshavarna får anpassa sig därefter och får på så sätt inte något inflytande.

En rektor lyfter en kontroversiell fråga som handlar om huruvida personalen i förskolan kan ha inflytande över vårdnadshavares val av förstaspråk för deras barn. Dessa vårdnadshavare hade en tanke om att ge sitt barn engelska som förstaspråk trots att det inte var deras modersmål. Detta ifrågasattes av medarbetarna då de såg att barnets språkutveckling inte fortskred som önskvärt vare sig på svenska eller engelska.

Några av de frågor som lyfts handlar om att medarbetarna inte får inflytande över rektors agerande gentemot vårdnadshavare. Exempel här handlar om situationer när medarbetarna misstror vårdnadshavarnas eller barns behov av vistelsetid och anser att rektor borde agera gentemot vårdnadshavarna. Rektorerna säger att medarbetarna agerar som poliser och uttrycker att det inte är deras, rektors eller förskolans roll:

Det är väl att jag inte lyssnar på det när de kommer och gnäller vad vårdnadshavare gör eller hittar på om dagarna. Det kan vara en kultur på den förskolan att man är lite småpoliser, kallar vi det, att ”varför lämnar de när jag såg han på stan” eller ”hon var och handlade” eller någonting (Rektor 2).

Några av de kontroversiella frågor som rektorerna lyfter handlar om rektors möjlighet att vara delaktig och ha inflytande i olika förvaltningars beslut då de kan påverka deras arbete. Ett exempel handlar om att rektor får önskemål från medarbetare och vårdnadshavare om möjligheten att erbjuda närodlat och ekologisk mat. Trots att rektor håller med om vikten av detta har rektor inte möjlighet att påverka beslutet.

Kontroversiella frågor i relation till delaktighet och inflytande synliggör hur rektor behöver navigera emellan exempelvis vårdnadshavares krav och önskemål och personalens organisering och förhållningssätt. I detta område handlar det också om att rektor behöver navigera mellan medarbetarnas och sin egen syn på förskolans roll samt också acceptera att de inte har inflytande i olika förvaltningars beslutsfattande trots att de påverkar deras ledarskap.

Mellan olika aktörer

Nästa stora område som inryms under kontroversiella rum i relation till lojalitet handlar om att rektorerna upplever att de behöver positionera sig mellan olika parter. Ett exempel handlar om att rektor behöver positionera sig mellan en högre chef inom förvaltningen och hans medarbetare när det uppstår en konflikt dem emellan. I detta fall valde rektorn medarbetarnas sida trots att hen kände ett krav av att vara lojal med den högre chefen. Det handlar också om att rektor upplever sig tvingad att följa kommunala direktiv gällande neddragningar och också stå till svars för dessa gentemot exempelvis medarbetare, facken och media:

Ska jag göra som de kommunala tjänstemännen kräver att jag ska göra eller ska jag gå efter mitt eget, så att säga, hjärta, mitt eget omdöme? Så jättesvåra frågor tycker jag ofta att det är (Rektor 6).

Det beskrivs också situationer där rektorer upplever att de inte kan eller ska ta någons parti, de positionerar sig således mitt emellan två eller flera parter. Detta gäller exempelvis när det uppstår konflikter mellan eller inom arbetslag eller mellan olika medarbetare. Här lyfter rektorerna att de ser som sitt uppdrag att stötta och lyssna till alla medarbetare. Några exempel som rektorerna ger är när medarbetare inte följer gemensamt överenskomna regler och rutiner eller att de har väldigt olika syn på hur arbetet ska utföras och att de inte kan diskutera detta konstruktivt utan istället upplever sig granskade och kritiserade av varandra. Rektorerna uttrycker att de behöver lyssna till alla och kan inte ta någons parti även om de ibland håller med ena parten mer än den andra.

Rektor kan även behöva navigera mellan vårdnadshavare och medarbetare. Här handlar det främst om situationer där vårdnadshavarna för fram kritik mot personalen. I vissa situationer beskrivs att rektor inte kan ta någons parti, exempelvis när ord står mot ord, medan de i andra situationer gärna vill ta medarbetarnas parti oavsett om exempelvis kritik

från vårdnadshavare upplevs rättmätig eller inte. Ett exempel på det sistnämnda handlar om att vårdnadshavare kritiserar personalen för att inte vara närvarande med barnen och att de inte har ett professionellt förhållningssätt i relation till vårdnadshavarna. Här beskriver rektor att hen håller med vårdnadshavarna att det inte var korrekt agerande av personalen men är ändå ambivalent kring hur hen ska agera. Hen säger att ... *då är det svårt, för man vill samtidigt stötta sin medarbetare, men medarbetaren gjorde ju fel* (Rektor 2).

Kontroversiella frågor i relation till positionering mellan olika aktörer synliggör således att rektorerna främst behöver navigera mellan vårdnadshavare och medarbetare eller mellan medarbetare/arbetslag.

Professionella normer

Flertalet av de kontroversiella frågorna som rektorerna lyfter handlar om situationer där deras professionella normer kan krocka eller utmanas av andras normer exempelvis om medarbetare väljer att anpassa verksamheten mer utifrån egna upprättade strukturer istället för barnens intressen vilket en rektor menar ska vara styrande. Det upplevs också kontroversiellt om barn behöver exkluderas på grund av religion, vilket exempelvis gäller barn som tillhör olika trossamfund. Att följa läroplanen är en stark norm som rektorerna uttrycker men i ett fall med barn som tillhör Jehovas vittnen blev det knepigt för rektorn. Ska man följa läroplanens intentioner [att överföra traditioner] eller anpassa efter vårdnadshavarnas religiösa övertygelse att deras barn inte ska delta i sådana aktiviteter. Även inkludering kan upplevas kontroversiellt. En rektor funderar över om inkludering alltid är det bästa för barn eller om det kan vara bättre för vissa barn med andra arbetssätt. Hen funderar även över vad begreppet betyder: *Är alla ändå inkluderade bara för att vi är på samma plats?* (Rektor 5).

Rektorns professionella normer kan även krocka med kommunala direktiv. Till exempel när det gäller barngruppsstorlek kan rektor ha en tanke om vad som ses vara bäst för förskolan, förskolans kvalitet eller för barnen, vilket inte harmonierar med kommunens direktiv eller ekonomiska tilldelning. Ett annat exempel handlar om kommunala kösystem som utgår ifrån att vårdnadshavare behöver tacka ja till en erbjuden plats för deras barn inom tolv dagar. Enligt denna rektor kan detta missförstås av vårdnadshavare som inte har svenska som förstaspråk. Om det uppdagas att det skett ett missförstånd väljer denna rektor ibland att gå förbi direktiven och följa sina egna professionella normer om vad som är bäst för barnet och vårdnadshavarna genom att erbjuda plats ändå.

Rektorernas professionella normer kan också utmanas av normer som kontextualiseras i andra kontexter men som ändå ska anammas i förskolan, exempelvis kränkande behandling. Några av rektorerna menar att kravet att anmäla all kränkande behandling medför en risk att barn blir stämplade som förövare eller offer vilket kan krocka med deras barnsyn:

Och där hamnar man i den diskussionen, okej, men kränkning i förskolan, det är inte lika enkelt som i skolan, därför att det handlar om en utveckling hos små barn. Det är faktiskt en diskussion som inte är helt enkel (Rektor 7).

Rektorernas professionella normer blir således utmanade av både kommunala direktiv, medarbetares förhållningssätt till organisering av verksamheten och i relation till begrepp som förväntas appliceras i förskolan men som är kontextualiserade i andra kontexter.

Sammanfattning

I beskrivningen av de kontroversiella frågorna synliggörs lojalitet som ett kontroversiellt rum. Rummet utgörs dels av frågor relaterade till delaktighet och inflytande där rektorerna behöver navigera mellan vårdnadshavares, medarbetares och egna perspektiv samt acceptera att de inte har inflytande över olika förvaltningars beslutsfattande. Rummet utgörs också av hur lojalitet mellan olika aktörer tar sig uttryck. Även här behöver rektor navigera mellan vårdnadshavare och medarbetare men även mellan medarbetare och arbetslag där de upplever att de inte kan positionera sig i någons favör. Rummet utgörs även av frågor där rektors professionella normer blir utmanade. Här behöver rektor navigera mellan kommunala direktiv, medarbetare och begrepp kontextualiserade i andra kontexter.

Ledning som ett kontroversiellt rum

Flertalet av de kontroversiella frågor som rektorerna lyfter handlar om frågor i relation till ledning. Dessa handlar både om *chefskap*, *ansvarsfrågor* och *målkonflikter*.

Chefskap

Flertalet av de kontroversiella frågor som rektorerna lyfter handlar om chefskap och då främst i relation till att negativa konsekvenser av organiseringen upplevs kontroversiellt. Exempelvis att rektor kan behöva flytta medarbetare mellan förskolor på grund av att barnantalet sviktar eller att rektor inte kan ta beslut kring behov av personal då denne väntar på direktiv från förvaltningen gällande resursfördelning. Detta upplevs kontroversiellt då medarbetare kan bli ledsna, osäkra eller oroade. Organiseringskrav kan även komma från förvaltningen. En rektor beskriver att detta känns kontroversiellt då hen kan komma att behöva stå till svars för organiseringen inför exempelvis vårdnadshavarna även fast hen inte tror på idén.

De kontroversiella frågor som relaterar till organisering handlar också om att medarbetarna kan uppleva rektors organisering som kontroversiell. En av rektorerna beskriver hur hen vill ha ett *hela-huset-tänk* vilket betyder att medarbetare ska kunna förflytta sig och arbeta på andra avdelningar för att hjälpa till där det behövs:

Nej, men den kan upplevas lite kontroversiell. Ska jag lämna min trygga vrå för att gå över och hjälpa någon annan som går på knäna just nu? Det är lätt att säga, det är svårare att göra (Rektor 3).

Här verkar rektor vara ambivalent mellan om hen ska styra eller om medarbetarnas känslor ska få styra hur de organiserar sig.

Några rektorer lyfter kontroversiella frågor i relation till chefskap som handlar om fördelning av arbete mellan barnskötare och förskollärare, vilket kan skapa diskussioner kring vem som ska göra vad, arbetstider samt beslutsfattande eller om det är personalen eller rektor som ska besluta om regler och rutiner i relation till vårdnadshavare, exempelvis vistelsetid.

Kontroversiella frågor i relation till chefskap medför således att rektor behöver navigera mellan beslutsfattande eller att hantera olika känslor hos medarbetare och vårdnadshavare.

Ansvarsfrågor

Några av de kontroversiella frågor som rektorerna lyfter handlar om ansvarsfrågor, vem som har vilket ansvar, vilket beskrivs påverka rektor och förskolornas arbete. Några av rektorerna beskriver att de upplever det kontroversiellt när det finns en otydlighet kring ansvar mellan olika förvaltningar. Några av rektorerna beskriver att de kan behöva ta ansvar trots att det borde ligga på andra förvaltningar och att de kan behöva stå till svars för andra förvaltningars beslut även fast de inte håller med. Hur andra förvaltningar utför sitt uppdrag kan också påverka förskolan. En rektor beskriver att de upplever att de inte kan fullfölja förskolans uppdrag exempelvis gällande tillgängliga lek- och lärmiljöer på grund av att de behöver vänta på att fastighetsförvaltningen ska utföra sitt uppdrag:

Man vill ha någonting ordnat i förskolan. [...] Och det tar lång tid innan man ens får det åtgärdat. Man kan beställa en grind, det tar ett halvår innan den kommer liksom (Rektor 5).

Här blir således barn påverkade för att andra förvaltningar tar lång tid på sig att utföra sitt uppdrag.

De kontroversiella frågorna gällande ansvarsfrågor handlar också om att rektor upplever att de inte får hjälp när de söker stöd gällande utmaningar kring enskilda barn varken internt eller externt, vilket gör att ansvaret faller tillbaka på rektor och hans medarbetare. Det lyfts också kontroversiella frågor där medarbetare vill lägga ansvar på rektor, exempelvis kan medarbetare lägga över ansvaret på rektor att kontakta vårdnadshavare när de inte följer barns planerade vistelsetid medan rektorn anser att det är medarbetarnas ansvar. En annan rektor upplever ansvaret att göra orosanmälan när man misstänker att barn far illa som kontroversiellt då detta kan medföra risken att skada relationen med vårdnadshavarna.

Gällande ansvarsfrågor beskrivs att mycket av ansvaret faller tillbaka på rektor trots att det enligt rektorerna borde ligga hos andra. Rektorerna navigerar således genom att invänta att andra tar sitt ansvar eller att lösa problemet på andra sätt. De kan även hamna i kläm då de kan komma att behöva stå till svars för andras beslut även om de själva inte håller med.

Målkonflikter

Några av frågorna som informanterna upplever som kontroversiella handlar om målkonflikter. Exempelvis kan kommunala/politiska mål krocka med läroplansmål. En av rektorerna beskriver hur hans kommun tagit ett politiskt beslut att införa läsa-skriva-garanti för 4–5-åringar och i hans beskrivning synliggörs målkonflikten gentemot läroplanen:

I vilken läroplan har ni läst det? [skratt] Ja, men ungefär så, och hur vill ni att vi ska jobba med den? Och hur ska vi få ihop det med läroplanen? (Rektor 3).

Denna rektor fortsätter beskriva att trots att de inte förstår hur detta mål ska kunna relateras till förskolans läroplan och upplever det svårt att veta hur detta ska kunna presenteras för medarbetarna. En annan rektor beskriver ett annat exempel på målkonflikt mellan kommunala mål och läroplanen. I detta fall handlade det om att kommunen tagit beslutet att förskolan ska arbeta med att minska barns BMI (Body Mass Index):

Jag vet att vi ett år hade som mål att jobba mot barns fetma, vi skulle sänka BMI:t var förskolans mål. Det väckte ganska starka reaktioner hos alla (Rektor 1).

I båda dessa fall beskriver rektorerna att de lyft problematiken med skolchef men i det första fallet med skriva-läsa-garantin undviker de att ifrågasätta för mycket uppåt i ledet då detta mål medför att de fått pengar för att utveckla området. I fallet med att minska BMI hos barn ville de inte heller kritisera för mycket. Hen uttrycker att *man vill liksom vara smidig*. I båda fallen beskriver de hur de försökte tolka målen på sådant sätt som ändå går att relatera till uppdraget enligt läroplanen.

Andra kontroversiella frågor om målkonflikter handlar exempelvis om att de statliga kvalitetskraven på förskolan inte rimmar med de förutsättningar de får från kommunen att bedriva kvalitativ undervisning eller att kommunens krav på rektorerna gällande administration och arbetsgivaransvar inte rimmar med den tid som rektor skulle behöva lägga på att fungera som en stödjande ledare för sina medarbetare.

I de kontroversiella frågor som lyfts i relation till målkonflikter synliggörs hur rektorer behöver navigera mellan statliga krav/mål och förutsättningar och mål som ges från kommunen.

Sammanfattning

I ledning som ett kontroversiellt rum finns således tre områden: chefsfrågor, ansvarsfrågor och målkonflikter. Rektor behöver navigera mellan olika intressenter inom varje enskild fråga men i stort skapas detta kontroversiella rum utifrån att rektors ledning påverkas av olika känslor. Exempelvis handlar det om att hantera medarbetares känslor men även sina egna då det kommer till upplevelsen av att behöva hantera uppgifter som enligt rektor egentligen ligger på andras bord. Det handlar också om att rektorerna behöver navigera

mellan statliga och kommunala krav och mål vilket också kan skapa känslor hos både rektor och medarbetare då målen kan ses vara i konflikt med varandra.

Värden som ett kontroversiellt rum

Det minsta området där kontroversiella frågor lyfts handlar om värden som ett kontroversiellt rum. Dessa är fördelade under *värderingar och åsikter* samt *svåra samtal*.

Värderingar och åsikter

Några av de frågor som rektorerna lyfter som kontroversiella handlar om frågor där värderingar kan krocka. Det kan exempelvis handla om att medarbetare har värderingar som strider mot den värdegrund som ska råda i förskolan:

Jag kanske är liksom väldigt tydligt praktiserande kristen och vill att alla ska leva på mitt sätt, eller att jag ... ja, men som är homofob eller vad som helst, alla de här sakerna som vi privat uppenbarligen har en rätt att vara, men när det krockar med förskolans ... den tycker jag ibland är lite svår (Rektor 1).

Dessa frågor upplevs kontroversiella oavsett om dessa motstridiga åsikter och värderingar skiner igenom i förskolan eller ej. Även om normen är stark att alla ska respekteras i förskolan beskriver en rektor att det kan vara svårt att lyfta med medarbetarna då de kan uppleva sig orättvist anklagade.

Ett annat område som lyfts som kontroversiellt handlar om förskolans engagemang i olika aktiviteter, exempelvis Prideparad eller måla Prideflaggor, vilket kan ifrågasättas av både medarbetare och vårdnadshavare. Här beskrivs hur rektor kan upplevas hamna i ”skottlinjen” mellan ideologier som ifrågasätter allas lika värde och förskolans uppdrag att verka för detsamma.

Även rektor och medarbetarna i förskolan kan ses inneha olika åsikter gentemot vårdnadshavare som kan upplevas kontroversiellt. En rektor beskriver att medarbetare kan ha olika åsikter om vissa folkgruppers agerande inom familjen. Enligt denna rektor var detta dock ogrundade fördomar vilket kunde synliggöras genom samtal med vårdnadshavarna.

När det gäller värderingar och åsikter lyfts således kontroversiella frågor där rektorer behöver navigera mellan ideologier som stöds av förskolans värdegrund, exempelvis allas lika värde, eller riskera relationen främst till medarbetarna.

Svåra samtal

Några av rektorerna lyfter svåra samtal i relation till sexualitet och barns nyfikenhet på varandras kroppar som kontroversiella. Å ena sidan lyfter en rektor att medarbetarna kan uppleva att onani hos barn väcker mycket känslor hos dem vilket gör att de upplever det svårt att ta upp detta med vårdnadshavarna:

De svåraste samtalen jag har hamnat i det handlar nog om barn och onani. Det har varit ... det har väckt otroligt mycket starka känslor hos ... inte då så mycket vårdnadshavare, utan personal i förskolan som tycker att det är fruktansvärt jobbigt att hantera det och också att det är skämskudde att prata om det med en annan vuxen (Rektor 1).

En annan rektor lyfter att det kan vara svårt att lyfta sådana ämnen både med barn och vårdnadshavare då det kan medföra att barn kan uppleva sexualitet och nyfikenhet för varandras kroppar som något fel istället för något naturligt.

Det är således inte att barn onanerar eller har ett intresse för att undersöka varandras kroppar som upplevs kontroversiellt utan att det väcker känslor hos medarbetarna och/eller vårdnadshavarna eller att det finns en risk att barnen får en snedvriden bild av att intresset för kroppar och onani inte är naturligt.

Sammanfattning

Det minsta kontroversiella rummet som synliggörs i resultatet är värden. I detta rum behöver rektor navigera mellan ideologier som förespråkar allas lika värde och att sexualitet är naturligt och att hantera medarbetares och vårdnadshavares känslor och motstridiga åsikter kring desamma.

Diskussion

I denna artikel har vi haft som utgångspunkt att identifiera vilka kontroversiella frågor svenska förskolerektorer upplever att de har i relation till sin ledarroll samt vad som kännetecknar dessa. För att göra det har vi försökt att teckna en bild av de kontroversiella frågor som rektorerna lyfter genom att beskriva dem som olika rum inom vilka rektorer behöver vistas, navigera och positionera sig. Rummen har formats utifrån respondenternas svar och utformning och innehåll blir därför kontextuella och i relation till exempelvis uppdrag, relationer, förväntningar, friktionsytor etcetera vilket gör att de kan beskrivas som dialektiska (Fransson & Grannäs, 2013). Rektorer kan röra sig och positionera sig i relation till de kontroversiella frågor de beskriver. Vi har identifierat tre kontroversiella rum, *lojalitet*, *ledning* och *värden*, i vår analys. I de tre rummen behöver rektorer positionera sig, förhålla sig till olika relationer och makt samt förhandla och navigera.

I vår analys blir det tydligt att det inte är samtida och samhällsdebatter, såsom exempelvis vikt- och hälsoideal (barns BMI), frågor om sexualitet och alla människors lika värde som transformeras till kontroversiella frågor för rektorer i förskolan. I vår analys synliggörs istället andra friktionsytor som är främst kopplade till att vara ledare och chef för en verksamhet (lojalitet och ledning), det vill säga frågor som ligger utanför den definition av kontroversiella frågor som studien utgått ifrån. Resultatet synliggör utmaningen i att befinna sig i rektors position i styrkedjan och vilka utmaningar det medför.

Att vara rektor innebär att man är en första linjens chef. Det innebär att man befinner sig i en slags organisatorisk mittpunkt där olika former av intressen och krav möts (Douglass, 2019; Eriksson et al., 2015; Keisu, 2009; Lunneblad & Garvis, 2019; OECD, 2019; Wolmesjö, 2005). Krav kan dessutom vara motstridiga och rektor måste därför hela tiden navigera och positionera sig i relation till dem (se även Arvidsson & Styf, 2021; Lunneblad & Garvis, 2019). Man kan beskriva det som att rektorer befinner sig i ett slags korstryck (Berg, 2020; Ekholm, 2011).

Att befinna sig i ett korstryck mellan olika intressenter betyder att man som rektor måste positionera sig och ta ställning i relation till olika frågor. Vi kan se att detta är en utmaning för rektorerna i denna studie där de måste förhandla med personal, vårdnadshavare och sig själva och sina egna värderingar. Som beskrivits tidigare kan man framställa svensk skola och kanske i synnerhet svensk förskola som uppbyggt efter egalitära principer. Vidare att rektorers ledarskap kan kännetecknas av att bygga upp och upprätthålla goda relationer i arbetsgruppen (Bøe & Hognestad, 2016). Genom dessa egalitära principer blir det rektors uppgift att se till att skapa en kultur som präglas av samarbete och omsorg vilket beskrivs som en "snällhetsdiskurs" där man kan dra sig för att ta svåra beslut och diskussioner (Hard & Jónsdóttir, 2013). I en sådan kultur blir det en utmaning för rektorer att navigera då kulturen dikterar och anvisar vad som anses möjligt respektive omöjligt att genomföra i den kontext man befinner sig i. Mot denna bakgrund kan de organisationskulturella aspekterna utgöra en förklaring till att frågor som rektorerna beskriver som kontroversiella kan kopplas till att leda och styra verksamheten. Att vara ledare för en verksamhet innebär att man också har makt att agera och handla men man kan också utöva makt genom att inte handla eller ta obekväma beslut. Lösningen kan då vara att befinna sig i en slags konstant förhandling vilket innebär att man måste positionera sig mellan olika intressenter och navigera mellan dessa. Ett sådant exempel är relationen mellan personalens och vårdnadshavares åsikter och intressen. I skollagen ges vårdnadshavare stort inflytande över förskolans verksamhet där det skrivs fram att de ska ges möjlighet att utöva makt genom ett inflytande över utbildning och delta i verksamhetens kvalitetsarbete (SFS 2010:800, 4 kap., 4, 12 §§).

Rektorer ska enligt skollag och barnkonvention värna barnets bästa, och detta kräver tolkning som påverkar rektors positionering i de tre kontroversiella rummen. I rum för lojalitet är det olika företrädare för barnets bästa som behöver hanteras när det finns motsättningar mellan exempelvis vårdnadshavare och medarbetare eller nedskärningar i budget från huvudman. I rum för ledning handlar det om beslutsfattande som får konsekvenser för barnen på olika sätt som exempelvis lokalpolitiska mål som rektor anser går stick i stäv med läroplanen och barnets bästa. I rum för värden behöver rektorerna hantera medarbetares och vårdnadshavares känslor och motstridiga åsikter, och här blir den egna värdegrunden och synen på barn viktig. Rektorerna behöver därför alltid positionera sig utifrån sin samlade tolkning av vad som är bäst för ett barn och vad som är bäst för alla

barn i förskolan. Det kan vara svårt när det finns starka förväntningar om att vara särskilt lojal med medarbetare eller huvudman.

Rektorernas arbete ska dessutom hela tiden relateras till och ha sin utgångspunkt i förskolans mål. I det här fallet blir uppdraget en utmaning i sig då man som rektor måste ta hänsyn till flera aktörer på en och samma gång. Dessutom riskerar man som rektor att också bli ensam i arbetet att försöka navigera bland de olika förväntningar som finns på verksamheten (Nihlfors et al., 2023).

Om man tittar på de två största rummen i vår analys, rum för lojalitet samt rum för ledning, kan de beskrivas som kontroversiella frågor kopplade till rollen och uppdraget som rektor. Den bild som tecknas av rektorer i förskolan är därmed komplex och i viss mån oroande. Att det främst är lojalitets- och ledarskapsfrågor som upplevs kontroversiella bör rimligen påverka rektorers arbetsförhållanden negativt. Det finns med andra ord en risk att rektorers psykosociala arbetsmiljö blir belastande vilket i sin tur skulle kunna påverka hållbarheten i ledarskapet.

Avslutningsvis kan vi se rektorers kontroversiella rum som ett uttryck för en utmanande position som kräver att man måste ta hänsyn till många intressen i sitt ledarskap. Att dessutom göra det i en verksamhet som präglats av en stark egalitär kultur gör själva ledarskapet i sig till en utmaning. I denna kontext riskerar många ledarhandlingar att upplevas som kontroversiella även om det är en naturlig del av att vara rektor.

Sammanfattningsvis är bidraget med denna artikel att vi utifrån rektorernas utsagor synliggjort tre kontroversiella rum, *lojalitet*, *ledning* och *värden*, som rektorerna behöver vistas, navigera och positionera sig i. Fortsatt forskning kan vara att fokusera på hur rektorerna hanterar dessa frågor.

Författarbiografi

Anna Rantala är disputerad i pedagogiskt arbete och numera anställd som universitetslektor vid Centrum för skolledarutveckling, Umeå universitet. Hon undervisar främst i det nationella rektorsprogrammet och forskningsintresset rör förskola, normer och värden.

Björn Ahlström är universitetslektor, filosofie doktor i sociologi och utbildningschef vid Centrum för skolledarutveckling vid Umeå universitet. Hans forskning rör normer och världen samt verksamhetsutveckling i skola utifrån ett organisationssociologiskt perspektiv.

Ulf Leo är universitetslektor och docent i rättssociologi med inriktning mot utbildningsledarskap vid Centrum för skolledarutveckling, Umeå universitet. Han undervisar och bedriver forskning inom området skolledarskap.

Pär Poromaa Isling är disputerad i pedagogik. Han är anställd som universitetslektor vid Centrum för skolledarutveckling, Umeå universitet och har arbetat flera år som lärare vid nationella rektorsprogrammet.

Magnus Larsson är disputerad i sociologi. Han är anställd som universitetslektor vid Centrum för skolledarutveckling, Umeå universitet och undervisar på nationella rektorsprogrammet i Sverige och bedriver forskning om skolledarskap.

Referenslista

- Arvidsson, C. & Styf, M. (2021). Ledarskapsidentitet i förskolans rektorsuppdrag. I B. Ahlström, G. Berg, M. Håkansson Lindqvist & F. Sundh (Red.). *Att jobba som rektor – om rektorer som professionella yrkesutövare*. Studentlitteratur.
- Bautista, N., Misco, T. & Quaye, S. J. (2018). Early childhood open-mindedness: An investigation into preservice teachers' capacity to address controversial issues. *Journal of Teacher Education*, 69(2), 154–168. <https://doi.org/10.1177/0022487117702575>
- Berg, G. (2020). Hur kan rektor klara av korstrycket. I U. Blossing (Red.), *Rektor i fokus – kunskap, värden och verktyg*. Studentlitteratur.
- Bernitz, H. (2020). *Rätt i skolan: om grundläggande rättigheter och värden i den svenska skolan*. Jure.
- Bøe, M. & Hognestad, K. (2016). Care as everyday staff leadership. *Journal of Early Childhood Education Research*, 5(2), 329–343.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design – choosing among five approaches* (2:e ed.). Sage Publications.
- Douglass, A. L. (2019). *Leadership for quality early childhood education and care*. OECD. <https://doi.org/10.1787/6e563bae-en>
- Ekholm, M. (2011). Hur kan min skola svara på dagens och framtidens krav? I U. Blossing, (Red.) *Skolledaren i fokus – Kunskap, värden och verktyg*. Studentlitteratur.
- Eriksson, A., Svensson, A-K. & Beach, D. (2015). Förskolechefens ansvar och uppdrag ur ett kommunalt förvaltningsperspektiv. *Nordisk barnehageforskning*, 11(9), 1–17.
- Eriksson, A., Svensson, A-K. & Beach, D. (2018). Reformimplementering i förskolepraktik – ett exempel på hur förskollärarens ansvar har tolkats och omsatts av förskolechefer och arbetslag. *Nordisk Tidskrift för Allmän Didaktik*, 4(2), 59–75.
- Fransson, G. (2012). Professionalisering eller deprofessionalisering? Positioneringar och samspel i ett dilemmatic space. I C. Gustafsson & G. Fransson (Red.). *Kvalificerad som lärare? Om professionell utveckling, mentorskap och bedömning med sikte på lärarlegitimation*. Gävle University Press.

- Fransson, G. (2017). Understanding morality and ethics: maneuvering ethical dilemmas in digital educational contexts. I O. Dreon & D. Polly (Red.). *Teacher education for ethical professional practice in the 21st century* (s. 72–97). <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-1668-2.ch004>
- Fransson, G. & Grannäs, J. (2013). Dilemmatic spaces in educational contexts – towards a conceptual framework for dilemmas in teacher work. *Teachers and Teaching*, 19(1), 4–17. <https://doi.org/10.1080/13540602.2013.744195>
- Hard, L. & Jónsdóttir, A. H. (2013). Leadership is not a dirty word: Exploring and embracing leadership in ECEC, *European Early Childhood Education Research Journal*, 21(3), 311–325. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2013.814355>
- Hildén, E., Löfdahl Hultman, A. & Bergh, A. (2018). Undervisning från svenska förskolechefers perspektiv: 147 Spänningar mellan förväntningar och erfarenheter. *Barn*, 3(4), 147–162.
- Honig, B. (1994). Difference, dilemmas and the politics of home. *Social Research*, 61(3).
- Hsieh, H-F. & Shannon, S.E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Huddleston, T. & Kerr, D. (2017). *Hantera kontroversiella frågor. Utveckla strategier för att hantera spänningsfält och undervisningen om kontroversiella frågor i skolan – Ett verktyg för skolans ledning och seniora ledare*. Europarådet.
- Keisu, B-I. (2009). *Att peka med hela handen – Om arbetsvillkor och kön bland första linjens chefer*. Umeå universitet, Sociologiska institutionen.
- Kerr, D. & Huddleston, T. (2016). *Att verka i spänningsfält. Undervisa om kontroversiella frågor genom utbildning i demokratiskt medborgarskap och mänskliga rättigheter. Utbildningspaket för lärare*. Europarådet.
- Klevering, N. & McNae, R. (2018). Making sense of leadership in early childhood education: Tensions and complexities between concepts and practices. *Journal of Educational Leadership, Policy and Practice*, 33(1), 5–17. <https://doi.org/10.21307/jelpp-2018-002>
- Larsson, A. (2019). Kontroversiella samhällsfrågor i samhällsorienterande ämnen 1962–2017: en komparation. *Nordidactica: Journal of Humanities and Social Science Education*, 3, 1–23.
- Larsson, A. & Larsson, L. (2021). Controversial Topics in Social Studies Teaching in Sweden. *Nordidactica: Journal of Humanities and Social Science Education*, 1, 1–21.
- Larsson, A. & Lindström, N. (2020). Controversial societal issues in education: Explorations of moral, critical and didactical implications. *Acta Didactica Norden*, 14(4), 1–6. <https://doi.org/10.5617/adno.8380>
- Lunneblad, J. & Garvis, S. (2019). A study of Swedish preschool directors' perspectives on leadership and organization. *Early Child Development and Care*, 189(6), 938–945. <https://doi.org/10.1080/03004430.2017.1354855>

- Nihlfors, E., Jervik Steen, L. & Johansson, O. (2023). *Rektor i förskolan: en viktig länk i utbildningskedjan* (3.e uppl.). Gleerups.
- OECD. (2019). *Providing quality early childhood education and care. Results from the starting strong survey 2018*. OECD.
- Olsson, Å. (2022). Multicultural preschools in Sweden: Principals' views on challenges and opportunities. *World Studies in Education*, 23(1), 59–76. <https://doi.org/10.7459/wse/23.1.05>
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice* (4:e uppl.). Sage publications.
- Rodd, J. (2013). Reflecting on the pressures, pitfalls and possibilities for examining leadership. I E. Hujala, M. Waniganayake & J. Rodd (Red.), *Researching leadership in early childhood education* (s. 31–46). Tampere University Press.
- SFS (2010:800). *Skollag*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svenskforfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- SFS (2018:1197). *Barnkonventionen*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20181197-om-forenta-nationernas-konvention_sfs-2018-1197
- Skolverket. (2018). *Läroplan för förskolan. Lpfö 18*. Skolverket.
- Sætra, E. (2019). Teaching controversial issues: A pragmatic view of the criterion debate. *Journal of Philosophy of Education*, 53(2), 323–339. <https://doi.org/10.1111/1467-9752.12361>
- Wolmesjö, M. (2005). *Ledningsfunktion i omvandling – Om förändring i yrkesrollen för första linjens chefer inom den kommunala äldre- och handikappomsorgen*. Lunds universitet.
- Öqvist, A. & Cervantes, S. (2018). Teaching in preschool: heads of preschools governance throughout the systematic quality work. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 4(1), 38–47. <https://doi.org/10.1080/20020317.2017.1419040>